

**„Prastara Puszczo,
trwaj wiecznie
w swej potędze i pięknie,
ucz nas, jak kochać
czystą przyrodę...”**

To motto widniejące na kamieniu pamiątkowym, odsoniętym we wrześniu br. przed siedzibą Dyrekcji Białowieskiego Parku Narodowego, ma szczególne znaczenie, gdyż w tym roku mija 600 lat ochrony Puszczy Białowieskiej.

Puszcza Białowieska to pozostałość większych obszarów leśnych środkowo-wschodniej Europy, z których wydzieliła się jako samodzielna jednostka administracyjno-gospodarcza w XV wieku. Na skutek trwałej izolacji od innych kompleksów leśnych, z biegiem lat uwypukliła się jej szczególna wartość i unikalne walory przyrodnicze. Puszcza ta wyróżnia się panowaniem lasów liściastych i mieszanych z udziałem drzewostanów pierwotnego pochodzenia, o zróżnicowanej strukturze wiekowej, warstwowej

Czterotonowy głaz granitowy, pochodzący z Suwalszczyzny, zaopatrzonej w Warszawie w inskrypcję, został przetransportowany do Białowieży i umieszczony przed siedzibą dyrekcji BPN. Ten swoisty pomnik przyrody to upamiętnienie centralnych uroczystości 600-lecia ochrony tego najcenniejszego przyrodniczo lasu pierwotnego w Europie.

Miano „Puszcza Białowieska” odnosi się do jednostki terytorialno-leśnej, do której zaliczamy właściwą Puszcę Białowieską, w jej granicach historycznych, przyległą od północnego za-

Według aktualnych danych flora roślin naczyniowych w Puszczy obejmuje 1000 gatunków, należących do 95 rodzin oraz 254 gatunki mszaków, 330 gatunków porostów i 54 wątrobowców.

Puszcza Białowieska - dla przyrody i nauki

W ostępach Puszczy Białowieskiej można spotkać wiele drzew, których całe pnie, aż po korony, opanował mech.

i gatunkowej. Charakterystyczną jej cechą jest znaczny udział starych drzew i innych elementów pierwotnej puszczy, zwłaszcza ogromne bogactwo gatunkowe roślin zarodnikowych i zwierząt bezkręgowych, wykorzystujących wykroty drzew i resztki rozkładającego się drewna.

Kompleks leśny Puszczy Białowieskiej obecnie zajmuje powierzchnię 1250 km², w tym lasów – 1100 km², w granicach 55 km ze wschodu na zachód i 51 km z północy na południe, o obwodzie 400 km. Obszar, jaki obecnie zajmuje Puszcza Białowieska to... połowa powierzchni Luksemburga!

chodu Puszcę Ładzką, a z północnego wschodu Puszcę Świsłocką oraz wszystkie tereny nieleśne. Przedłużeniem Puszczy Białowieskiej w swych dawnych granicach ku północy były Puszcze: Jałowska i Błudowska. Jeszcze w XVI wieku stanowiły one jeden kompleks z lasami Pojezierza Suwalskiego (Litewskiego). W tym czasie do Puszczy Białowieskiej przylegały też Puszcze Czarnitowska i Łyskowska, łącząc się w głąb Białorusi z puszciami: Zdzitowską i Międzyrzecką oraz z lasami Polesia. Od zachodu i południa jeszcze w XV w. szereg obszarów leśnych pochłonęło osadnictwo. Puszcza Białowieska w ciągu trzech stuleci zmniejszyła swą powierzchnię o 45%.

O wyjątkowym bogactwie Puszczy Białowieskiej mogą świadczyć dane – liczby gatunków roślin przypadającej na 100 m² (podstawowa jednostka zdjęć fitosocjologicznych), która np. w dąbrowie ciepłolubnej wynosi 120–140 gatunków, a w świerczynie borealnej 80 gatunków. Najbardziej charakterystycznym zbiorowiskiem dla Puszczy Białowieskiej są grądy, gdzie na 100 m² stwierdzono 40–60 gatunków.

Unikalność Puszczy Białowieskiej stwarza warunki do kompleksowych, wieloletnich badań zmian ekosystemów leśnych i stanowi obiekt modelowy do porównań oraz określenia właściwych metod ochrony, a także gospodarki leśnej zgodnie z zasadą trwałego i zrównoważonego rozwoju.

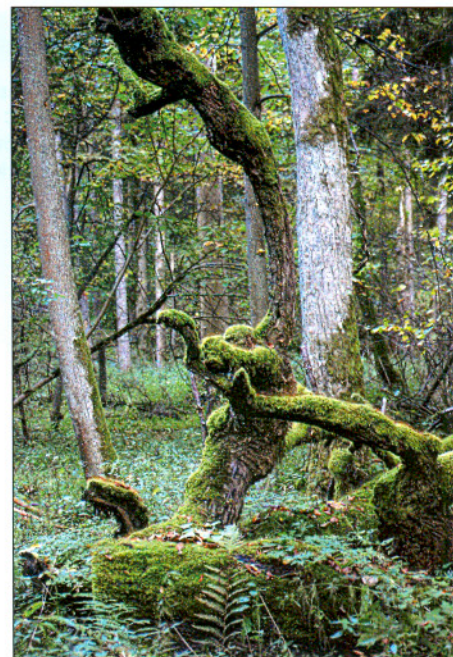
Podkreślić również należy, że stopień zachowania pierwotności zdecydował o tym, że Białowieski Park Narodowy jest jedynym w Polsce obiektem przyrodniczym wpisanym na listę Świa-

tego Dziedzictwa Ludzkości UNESCO. W 1996 r. powierzchnia Białowieskiego Parku Narodowego została powiększona i obecnie zajmuje 10517,27 ha, w tym 5725,70 ha objęte jest ochroną ścisłą, co stanowi 16,6% polskiej części Puszczy Białowieskiej. Pozostała część Puszczy to lasy gospodarcze, które tworzą Leśny Kompleks Promocyjny „Lasy Puszczy Białowieskiej”. Unikalne walory przyrodnicze Puszczy Białowieskiej zdecydowały o tym, że cała jej część należąca do Polski włączona została do Europejskiej Sieci Obszarów Chronionych Natura 2000.

Od wielu lat jesteśmy świadkami dyskusji na temat przyszłości ochrony Puszczy Białowieskiej. Jedną z koncepcji jest przedstawiona propozycja Ministerstwa Środowiska. W bieżącym roku minister środowiska prof. **Maciej Nowicki** przedstawił Białowieski Pro-

gram Rozwoju, mający na celu wdrożenie zasad zrównoważonego rozwoju w gminach białowieskich. W wyniku zakładanych zmian BPN zwiększyłby swoją powierzchnię i zajmował 33071 ha, co stanowiłoby 49% powierzchni Puszczy Białowieskiej.

Ogólna kwota przeznaczona na realizację programu wyno-

Tu drzewa umierają stojąc, zgodnie ze swym biologicznym zegarem...

si 150 mln zł. Zostanie przeznaczona m.in. na budowę wodociągów i uzdatnianie wody, instalację odnawialnych źródeł energii w budynkach publicznych i kolektorów słonecznych w budynkach mieszkalnych, energooszczędne oświetlenie ulic i budowę segregatorów odpadów. Jednym z głównych źródeł finansowania tak szeroko zakrojonego programu będzie Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej.

Powiększenie obszaru parku narodowego na całą polską część Puszczy Białowieskiej, według ekspertów z tzw. zespołu prezydenckiego „zapewni zachowanie bioróżnorodności na poziomie ekosystemów, gatunków i genetycznym oraz trwałość naturalnych procesów przyrodniczych, ochronę populacji żubra i pozostałości pierwotnych lasów”.

Szczególne walory przyrodnicze Puszczy Białowieskiej stanowią od szeregu lat miejsce wielu badań i analiz funkcjonowania ekosystemów leśnych. Placówkami naukowo-badawczymi specjalizującymi się w szczegółowych badaniach wieloletnich na tym terenie, są przede wszystkim: Zakład Lasów Naturalnych Instytutu Badawczego Leśnictwa, Białowieska Stacja Geobotaniczna Uniwersytetu Warszawskiego i Zakład Badania Ssaków Polskiej Akademii Nauk. Wyniki wieloletnich, cyklicznych badań, trwających nawet ponad pół wieku, mają ogromne znaczenie zarówno dla ochrony przyrody, jak również wypracowania różnorodnych metod gospodarki leśnej zgodnie z zasadami ekologizacji leśnictwa wynikającymi z Polityki Leśnej Państwa.

Dla trwałego i zrównoważonego rozwoju lasów najbardziej istotne znaczenie mają długoterminowe obserwacje zarówno czynników biotycznych, jak i abiotycznych. Przykładem mogą tu być stałe powierzchnie badawcze założone przez prof. **Tadeusza Włoczewskiego**, ówczesnego kierownika Katedry Hodowli Lasu SGGW w Warszawie. Już wtedy, przed II wojną światową, Profesor widział potrzebę szukania wzorów na podstawie procesów zachodzących w lesie funkcjonującym bez bezpośredniej ingerencji człowieka. Założone w 1936 r. w drzewostanach naturalnych Białowieskiego Parku Narodowego powierzchnie doświadczalne, służące śledzeniu rozwoju drzewostanów, wykazały, że w okresie 70 lat udział gatunków drzew liściastych wzrósł 3-krotnie, a w przy-

Wieża widokowa Muzeum Przyrodniczego Białowieskiego Parku Narodowego. Można z niej podziwiać urokliwą okolicę Białowieży, która uważana jest za środek geometryczny Puszczy Białowieskiej.

padku graba nastąpił aż 15-krotny wzrost udziału.

Wychodząc naprzeciw oczekiwaniom środowisk leśnych i naukowych w dniu 5 listopada br. w Instytucie Badawczym Leśnictwa w Sękocinie Starym odbyło się ogólnopolskie seminarium poświęcone „Zmianom ekoklimatu Puszczy Białowieskiej”. Prelegentem była pani doc. dr hab. **Elżbieta Malzahn**, pracownik Zakładu Lasów Naturalnych IBL w Białowieży.

Podczas seminarium problematyka zmian klimatycznych, ze szczególnym uwzględnieniem warunków termiczno-wilgotnościowych w Puszczy Białowieskiej, została przedstawiona wieloaspektowo na tle prognozowanych globalnych zmian klimatu Ziemi. Szczególną uwagę zwróciła autorka na możliwość wpływu zmian klimatu na rejestrowane w Puszczy przez wielu badaczy przekształcenia szaty roślinnej oraz dynamikę zmian struktury ekosystemów leśnych. Jednocześnie wskazała skutki prognozowanych zmian klimatycznych na zachowanie i ochronę leśnej różnorodności biologicznej. Na podstawie wieloletnich pomiarów stwierdzono, że trendy zmian warunków termicznych w Puszczy Białowieskiej potwierdzają prognozę Międzynarodowej Grupy Ekspertów ds. Ewolucji Klimatu (GIEC), która przewidyje tempo wzrostu temperatury

na Ziemi o około 0,2°C w ciągu dziesięciu lat.

Podczas wielowątkowej dyskusji sformułowano liczne wnioski. Najważniejsze z nich, to:

Jednym z rzadkich przedstawicieli drapieżników w Polsce jest ryś. Do zdjęcia pozował ryś o wdzięcznym imieniu Julek, którego można zobaczyć w Rezerwacie Pokazowym BPN.

◆ lasy o cechach naturalnych należy wykorzystać w kompleksowych badaniach procesów oraz mechanizmów funkcjonowania ekosystemów, a zwłaszcza zmian różnorodności biologicznej i trwałości ekosystemów;

◆ wyniki ponad 50-letnich badań Puszczy Białowieskiej, w tym trendów zmian czynników klimatycznych, powinny być wykorzystane do opracowywania zasad gospodarki leśnej;

◆ badania zmian ekoklimatu są szczególnie istotne dla prognozowania zmian udziału w drzewostanach gatunków mających granicę zasięgu swego występowania w północno-wschodniej Polsce;

◆ istnieje konieczność prowadzenia w Puszczy Białowieskiej cyklicznych interdyscyplinarnych badań wieloletnich, z udziałem specjalistów wielu dziedzin gospodarki leśnej.

W trakcie dyskusji uczestnicy seminarium podkreślili wyjątkową rolę wieloletnich cykli badań porównawczych, dzięki którym wnioskowanie nt. procesów zachodzących w przyrodzie stanowić może podstawę przemyślnych zabiegów gospodarczych.

Puszcza Białowieska stanowi teren, gdzie procesy naturalnej sukcesji przy zachowaniu statusu ochrony można oceniać w wieleciach, a zmiany są wskaźnikiem dynamiki lasów o charakterze pierwotnym. Jej obszar może służyć szerokim programom badań leśnych, aby dać

leśnictwu europejskiemu pewne wytyczne co do gospodarki na rzecz zachowania stabilności ekosystemów leśnych. Dlatego Instytut Badawczy Leśnictwa wychodząc naprzeciw tym oczekiwaniom, podjął działania zmierzające do utworzenia Europejskiego Centrum Lasów Naturalnych – łączącego wszystkich zainteresowanych prowadzeniem badań procesów i mechanizmów decydujących o trwałości lasów w Europie. Będzie to istotny wkład polskiej nauki do tworzonego z inicjatywy Duńczyków Oddziału Europejskiego Instytutu Norweskiego.

Prastara Puszcza służyć będzie tym samym kolejnym pokoleniom naukowców, leśnikom oraz nam wszystkim.

Tekst i zdjęcia:

ARTUR SAWICKI

Instytut Badawczy Leśnictwa